

Holler László

Baranyai Decsi János ismeretlen *Antithesise* és jezsuitaellenes verse 1587-ből*

Tóth István műfordító emlékének

Az alábbiakban Baranyai Decsi János egy elveszettnek hitt, a református vitairodalomhoz tartozó, egyháztörténeti szempontból érdekes munkáját és egy tematikailag az előbbihez kapcsolódó, mindeddig ismeretlen, a jezsuitákat támadó versét teszem közzé. Mindkettőre abban az egyetlen példányban fennmaradt, 1587. évi nyomtatványban találtam rá 2001 májusában, amely Baranyai Decsi Erdélyből Wittenbergbe tett utazásának leírását tartalmazza. Ez az unikum a marosvásárhelyi Református Kollégium Könyvtárában maradt fenn, s jelenleg a Teleki Tékában őrzik. A két, eddig ismeretlen mű felfedezése nemcsak önmagában érdekes, hanem döntő érveket szolgáltat arra nézve, hogy egy 1591-ben Bázelen, majd Londonban kinyomtatott, anonim vallási vitairat szerzője is Baranyai Decsi János.

Amikor 1989-ben Szabó András megjelentette Johann Jacob Grynaeus (1540–1617) bázeli humanista fennmaradt levelezésének magyar vonatkozású darbjait, öt olyan levelet is közölt, amelyet Baranyai Decsi János írt Grynaeusnak strasbourggi egyetemi tanulmányai idején, 1590 és 1592 között.¹ Ezek a levelek sok fontos részletet árulnak el a későbbi marosvásárhelyi iskolamester peregrinációs éveiről, sőt mások által Grynaeushoz írt levelek is szolgáltatnak érdekes információkat életrajzi adataihoz.

Baranyai Decsi János Wittenbergbe 1587. július 26-án érkezett meg Erdélyből, tízhetes kalandos utazás után, Losonci Bánfi Ferenc kísérőjeként.² Két tanulmányi évet töltött itt; az 1589. szeptember elején Wittenbergből Magyarországra visszainduló Eszlári Demeterhez Baranyai Decsi még búcsúverset intézett.³ 1589 őszén érkezett meg Strasbourgba, Losonci Bánfi Ferencel együtt.⁴ Az átköltözés idejére abból következtettem, hogy Sárközi Dohi Bálint 1589. december 8-án, Heidelbergben keltezett levelében azt írta Grynaeusnak, hogy a levelet Strasbourgba, Decsi Jánosnak küldi el, és majd ő fogja azt továbbítani Grynaeus számára Bázelenbe.⁵ Tehát Sárközinek Heidelbergben tudomása volt arról, hogy Decsi már Strasbourgban van, így nyilvánvalóan legalább néhány héttel korábban oda kellett hogy érkezzen. Ebből következően egyrészt sajtóhibának kell minősítenünk azt a megállapítást, hogy Baranyai Decsi

* A budapesti Ráday Könyvtárban 2001. október 30-án megtartott Baranyai Decsi János emlékkonferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. A szerző köszönetét fejezi ki a marosvásárhelyi Teleki Téka és a budapesti Akadémiai Könyvtár dolgozóinak kutatásaihoz nyújtott segítőkész munkájukért. Esetleges reflexiókat a szerző szívesen fogad az alábbi címen: Holler László, H-1386. Budapest, Pf. 998.

¹ Szabó András: *Johann Jacob Grynaeus magyar kapcsolatai*. Szeged 1989. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 22. kötet. Szerk. Keserű Bálint.)

² Johannes Cz. Deczi: *Hodoeporicon itineris Transylvanici, Moldavici, Rvssici, Cassvbii, Masovici, Prvssici, Borussici, Pomerani, Marchici & Saxonici, exantlati 1587. Wittebergae, M.D.LXXXVII.* (RMK III. 764).

³ RMK III. 795. Lásd Koncz József: *A Wittenbergi Akademián a XVI. században tanult magyar ifjak latin versei mint forrásművek és pótlékok a Magyar Athenashoz*. Irodalomtörténeti Közlemények I(1891). 246–260. Az információ a 250. oldalon.

⁴ Ez kiderül Ambrosius Lam Sebestyén 1590. augusztus 2-án Késmárkról keltezett, Johann Jacob Grynaeushoz szóló leveléből. (Szabó András: *i.m.* II. levél, 19–20.)

⁵ Szabó: *i.m.* LVIII. levél, 122.

már 1588 decemberében Strasbourgban lett volna,⁶ másrészt tévedésnek azt az állítást, miszerint csak 1590-ben érkezett volna tanulmányai újabb színhelyére.⁷

A Baranyai Decsi által Strasbourgból Johann Jacob Grynaeushoz írt egyik levél 1591. február 26-án kelt, s ezzel a levéllel együtt egy terjedelmes munkát is küldött. Erről azt írta, hogy a mű a wittenbergi egyetem egyik magyar diákja által másfél évvel korábban elmondott beszéd szövege, amely azt követően hangzott el, hogy értesültek a jezsuitáknak Erdélyből történt kiutasításáról. A levélben Baranyai Decsi ecseteli az ünnepi hangulatot, amelynek ő maga is részese volt. Hozzáteszi, hogy a beszéd szerzője nem akarja felfedni kilétét, s ezzel ő is egyetért.

Erdélyben a jezsuiták kiűzésére 1588 decemberében került sor többhónapos huzavona után, amelyről elég részletes beszámolót olvashatunk Fegyverneki Izsák Grynaeushoz intézett levelében, melyet Sárospatakról 1589. április 1-jén írt.⁸ A Wittenbergben tanuló magyar diákok számára ez kétségtelenül jelentős esemény volt, amelyet a hír megérkezése után hamarosan megünnepeltek; joggal feltételezhető, hogy a Grynaeusnak elküldött szöveg alapját képező szónoklat 1589 elején hangzott el.

Grynaeus közbenjárására a beszéd szinte azonnal meg is jelent,⁹ sőt néhány hónapon belül angolra is lefordították, és Londonban még ugyanebben az évben kiadták.¹⁰ A gyors bázeli és londoni megjelenítés a mű értékét és a reformáció küzdelme iránt megnyilvánuló jelentős nemzetközi érdeklődést bizonyítja.

1591. februári levelében Baranyai Decsi a beszéd mellett küldött egy *Antithesis Christi et Antichristi* címet viselő munkát is Grynaeusnak, és kérte, hogy a beszéddel együtt azt is adja ki.¹¹ Két és fél hónappal később, 1591. május 12-én Grynaeushoz írott újabb levelében – amelyben már a megjelent beszédre reagált – sajnálattal állapította meg, hogy az általa küldött *Antithesis* nem került kinyomtatásra.¹² Szabó András a levélkiadás jegyzeteiben erre vonatkozóan ezt írja: „A Baranyai Decsi által küldött kéziratnak ez a része ismeretlen, Grynaeus nem jelentette meg.”¹³

A jelen közleményben ezt az eddig ismeretlen, *Antithesis Christi et Antichristi* című összeállítást adom közre, amely szerencsére nem veszett el, mivel már 1587-ben megjelent Baranyai Decsi János Wittenbergben kiadott, kalandos utazásukról beszámoló *Hodoeporiconja* függelékeként.¹⁴

Ennek a nyomtatványnak a kutatástörténetét az alábbiakban foglalom össze.

A kiadványról először Bod Péter számolt be *Magyar Athenasában* 1766-ban, a „Detzi Tzímor János”-sal foglalkozó szócikkben. Bod Péter mind a nyomtatvány címléírása, mind a tartalma tekintetében annyira pontos, hogy bizonyosra vehetjük: nemcsak hallott róla, hanem maga is olvasta azt. Az alábbiakat írja ugyanis: [Decsi János] „Esmeretségébe jutott a' Bontzhidai Lossontzi Bánfi Farkas Tanács Urnak, a' ki a' fíjával együtt el-küldötte Német országba látás, hallás, tanulásért. Bontzhidáról el-indulván a' gondviselésére bízott Bánfi Ferentz

⁶ Zlinszky, János: *Legal Studies and Works of János Baranyai Decsi*. Acta Ethnographica Hungarica (vol. 45). 2000. No. 3–4. 329.

⁷ Gömöri, György: *International Contacts of János Baranyai Decsi*. Acta Ethnographica Hungarica (vol. 45). 2000. No. 3–4. 312.

⁸ Szabó András: *i.m.* XXXVII. levél, 77–84.

⁹ *Oratio De constituendo iudice controversiarum religionis Pontificiae atque Reformatae...* Basileae 1591 (RMK III. 810).

¹⁰ *The Trial of Truth, or A Treatise Wherein is declared who should be Judge between the Reformed Churches and the Romish...* London 1591. A fordítás Richard Smith munkája. A londoni kiadást Szabó Károly nem ismerte, de Apponyi Sándor gyűjteményében már szerepelt. Lásd *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok*. Gyűjtötte és leírta Gróf Apponyi Sándor. III. kötet. Bp. 1925. No. 1886. 311–312 (RMK III. P. 5515).

¹¹ Szabó András: *i.m.* XXIII. levél, 54.

¹² Szabó András: *i.m.* XXIV. levél, 55.

¹³ Szabó András: *i.m.* 142. XXIII./5. jegyzet.

¹⁴ Johannes Cz. Deczi: *Hodoeporicon...*

Urfival, mentenek Brassó felé, Kézdi Vásárhelyre, az Ojtozi Passuson [=átjárón] bé Móldovába, Russiába, Varsoviába, Lengyel országba, Prussiába, Pomerániába, Márkiába, megállapodtak Vitebergában 1587-dik eszt. [...] Le-írta az utazásokat-is Bontzhidáról-való elindulásoktól fogva Vitebergába-való érkezésekig illy titulussal: *Hodoeporicon itineris Transilvanici, Moldavici, Russici, &c. Viteb. 1587. 4.*”¹⁵

Bár mind Horányi Elek 1775-ben, mind Sievert 1798-ban megemlékezik erről a munkáról, valószínűsíthetően kizárólag csak Bod Péter közlésére támaszkodtak. A *Hodoeporicon* egyetlen példányát sem sikerült fellelnie még Toldy Ferencnek sem, aki, mielőtt 1866-ban megjelentette Baranyai Decsi történeti emlékiratait, rendkívül széles körű kutatásokat végzett a polihisztor életével és műveivel kapcsolatban. Kénytelen volt azt közölni olvasóival: „Minden igyekvéseim azt magyar, erdélyi s külföldi könyvtárakban feltalálhatni, valamint az akademiának ez iránt közre bocsátott felszólítása, siker nélkül maradtak.”¹⁶

Koncz József találta meg a művet a marosvásárhelyi református kollégium könyvtárában, az 1586–1589 között Wittenbergben tanuló magyar diákok által egymáshoz írt búcsúzó verseket is tartalmazó kolligátumban. A 18 leveles nyomtatványt a kolligátumból leválasztották, és jelenleg önálló kötésben, a református kollégiumi könyvtár gyűjteményének részeként a marosvásárhelyi Teleki Tékában található. Azóta sem bukkant fel egyetlen további példány sem, így a nyomtatvány a Teleki Tékában őrzött unikumok egyike.

Felfedezését Koncz József a marosvásárhelyi kollégium történetéről írt munkájában és az Irodalomtörténeti Közleményekben publikálta.¹⁷ Ez utóbbiban ismertette a kis könyv tartalmát, bár aránytalanul részletesebben tárgyalta a történeti bevezetőt, mint a szoroson vett útleírást. Az *Antithesist* is megemlíti egy szóval, amikor ezt írja: „Az egész mű 18 levélből áll (4-r) cízzel s elöl és hátul hozzáadott versekkel, antithesissel stb.”¹⁸ A felfedezésről más folyóirat is hírt adott, mivel a bevezetőben a zsidók és a magyarok történetének összehasonlításáról szóló rész az irodalomtörténet szakterületén kívül is érdeklődést keltett.¹⁹ A könyvészetileg pontos címleírás a Marosvásárhelyi Evangélikus Református Kollégium történetét tárgyaló munkában,²⁰ majd Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában jelent meg.²¹

1965-ben Tardy Lajos gondos tanulmánnyal együtt tette közzé a *Hodoeporicon* útleírasi részének magyar fordítását,²² majd 1976-ban Binder Pál jelentette meg útleírásgyűjteményében

¹⁵ Bod Péter: *Magyar Athenas*. [Szeben] 1766. 68–69.

¹⁶ *Baranyai Decsi János magyar históriája [1592–1598]*. Közli Toldy Ferenc. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Második osztály: Írók. 17. kötet). Pest 1866. Bevezetés XIII.

¹⁷ Koncz József: *A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollegium története*. Külön lenyomat a Kollegium 1883–1888. és 1894/95. iskolai évi Értesítőiből. Marosvásárhely 1896. A „Hodoeporicon itineris”-ről a 24–25. oldalakon ír. Továbbá uő: *A Wittenbergi Akademián a XVI. században tanult magyar ifjak latin versei mint forrásművek és pótlékok a Magyar Athenashoz*. Irodalomtörténeti Közlemények I(1891). 246–260. A „Hodoeporicon itineris”-ről a 253–256. oldalakon ír.

¹⁸ Uő: *A Wittenbergi Akademián a XVI. században tanult magyar ifjak latin versei mint forrásművek és pótlékok a Magyar Athenashoz*. Irodalomtörténeti Közlemények I(1891). 253.

¹⁹ Kardos Albert: *Adalék a magyar és zsidó nép történetének összehasonlításához*. Magyar–Zsidó Szemle 9. évf. 1892. 1. szám. 13–16.

²⁰ Koncz József: *A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollegium története*. Különlenyomat a Kollegium 1883–1888. és 1894/95. iskolai évi Értesítőiből. Marosvásárhely 1896. 24.

²¹ Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár* III. Bp. 1896. 224. Nr. 764.

²² Tardy Lajos: *Baranyai Decsi Czimor János Hodoeporiconja (1587)*. Filológiai Közöny XI(1965). 3–4. szám. 359–371.

Tardy fordítását néhány rövid részlet elhagyásával és elsősorban a fordító cikkére támaszkodó, értékes jegyzetekkel együtt.²³

1990-ben Tardy Lajos fordítása ismét megjelent, immár kiegészítve a Losonci Bánfi Farkashoz szóló, disztichonban írott verses ajánlás, valamint az útleírást megelőző történeti bevezető magyar fordításával.²⁴ A jegyzetek között az alábbiakat olvashatjuk: „Kiadásunk e nyomtatványt Csanádi János epigrammája kivételével teljes egészében közli.”²⁵ Ez azonban téves megállapítás! Ugyanis a 18 levélre terjedő nyomtatvány tartalma a következő. Az A₁ levél előoldala a címoldal, ennek verzóján található Decsi János 12 soros ajánlása Losonci Bánfi Farkashoz. Az A₂ levél rektóján olvasható Csanádi János 24 soros epigrammája, s e levél hátoldalán kezdődik a hosszú történeti bevezetővel ellátott, 27 oldal terjedelmű útleírás szövege, amely a D₃ levél verzóján ér véget. A nyomtatványban az útleírást még három egység követi: a D₄ levél előoldalán Petrus Albinus Nivemontiusnak, a wittenbergi egyetem tanárának 12 soros epigrammája Losonci Bánfi Ferenchez, majd a négy oldalt elfoglaló *Antithesis Christi et Antichristi* című szentenciagyűjtemény következik (D₄^v–D₆^f), s a kis kötetet a jezsuitákat a farizeusokhoz hasonlító, *Similitudo pharisaeorum & Iesuitarum Matth 23.* címet viselő, 24 soros gúnyvers zárja a D₆ levél verzóján. Mind Nivemontius költeményének címzettje, mind az oldalak alján olvasható őrszavak egyértelműen bizonyítják, hogy a függelék mindhárom egysége ennek a nyomtatványnak a része. Így tipográfiai és tartalmi érvek alapján kétségtelen, hogy a külön szerzőnevet nem tartalmazó utolsó két egység is Baranyai Decsi János műve.

Az 1. függelékben közlöm a négyoldalas *Antithesis Christi et Antichristi* szövegének betűhű átírását. A hexameterek tartalmi fordítása Vassányi Miklós munkája, amelyben a Károli-féle bibliafordítással azonosítható szövegrészek idézőjelben állnak (2. függelék).

A farizeusok és a jezsuiták hasonlatosságáról maró gúnyval szóló vers szövegét a 3. függelék adja. Magyar műfordítása Tóth István tollából a 4. függelékben olvasható.

Az *Antithesis Christi et Antichristi* kétszer 36, azaz összesen 72, hexameterben írt szentenciát tartalmaz, két oszlopban elrendezve; az első szentencia mindkét oszlopban kétsoros, a többi egysoros. Tipográfiaileg mindkét oszlop külön oldalra került. Az első 18–18 szentencia az első oldalpáron, a második 18–18 darab a második oldalpáron olvasható. Az idézetek forrása az oszlopok szélén van megadva, úgy tűnik, gyakran meglehetősen pontatlansággal. A bal oldali oszlopban bibliai idézetek állnak, amelyek a krisztusi elveket reprezentálják; több mint kétharmaduk János, Máté és Lukács evangéliumából való. A hexameterbe foglalás miatt természetesen nem pontos idézetek, hanem csak tartalmi összefoglalások, helyenként nem is azonosíthatók a megjelölt forráshellyel.

A jobb oldali oszlopban a bal oldalon álló bibliai idézetekkel valamilyen értelemben szemben álló, azoknak ellentmondó állítások sorakoznak az előzőekkel párba állítva; ezek az „antikrisztus tézisei”, főleg a tridenti zsinat jegyzőkönyvéből vett idézetek. A forráshivatkozások közül a Concilium Tridentinum, az Acta Martyrum vagy Petrarcha azonosítása nem okoz problémát, de egyes forrásmegjelölések azonosításához éppen a fentiekben már említett, 1591-ben kiadott *Oratio* nyújt segítséget, amely a címoldal után betűrendben felsorolja az abban felhasznált források szerzőit. Például az *Antithesis* jobb oldali oszlopának 8. sorában lévő „Io.

²³ Baranyai Decsi Czimor János: *Hodoeporicon*. 1587. = *Utazások a régi Európában. Peregrinációs levelek, útleírások és útinaplók (1580–1709)*. Válogatta, előszóval és jegyzetekkel ellátta Binder Pál. Buk. 1976. Bevezetés 19–23, útleírás: 23–40, forrás, irodalom, jegyzetek: 180–185.

²⁴ Baranyai Decsi János: *Útleírás (1587) (Részletek)*. = *Magyar utazási irodalom. 15–18. század*. A válogatás és az utószó Kovács Sándor Iván, a szöveggondozás és jegyzetek Monok István munkája. Bp. 1990. 247–264. Jegyzetek: 853–855. A Losonci Bánfi Farkashoz írt verses ajánlás Tóth István fordítása; a történelmi bevezető Kulcsár Péter fordítása; az útleírás Tardy Lajos fordítása.

²⁵ *Magyar utazási irodalom. 15–18. század*. 854.

Dell.” utalásra mint „Ioan. Delacasa Arch. Ben.” ismerünk rá a bázeli nyomtatvány irodalomjegyzékében, a 11. sorban olvasható „*And.*” hivatkozás „Andradius”-t jelent, a 23. sorban a „*Sylu.*” „Aeneas Syluius”-ra, azaz II. Pius pápára, a 36. sorban található „*Hus. et Hier.*” utalás Husz Jánosra és mártírtársára, Prágai Jeromosra vonatkozik.

Baranyai Decsi János vonzódása az idézetekhez és a szentenciákhoz több munkájából is kitűnik. Ilyen irányú affinitásának érzékletes példáját nyújtja az 1593-ban, Kolozsváron kiadott, a római és a magyar jogrendszert összevető, jogtörténeti szempontból jelentős műve is. Ehhez ugyanis a joggal kapcsolatos 530 mondást tartalmazó összeállítást is csatolt.²⁶ Az 1598-ban, Bártfán megjelent közmondás- és szólásgyűjteménye pedig, amely Erasmus hasonló gyűjteményének adaptációja, közel ötezer tételt számlál.²⁷

Mivel az úti beszámoló még 1587-ben megjelent, valószínűsíthető, hogy az *Antithesis* és a jezsuitákat erősen támadó verset is Baranyai Decsi már Erdélyből vitte magával. Bizonyosnak tartom, hogy ez volt az az *Antithesis Christi et Antichristi* című munka, amelyet elküldött Grynaeusnak 1591 februárjában az orációval együtt.

Ezek után vizsgáljuk meg az 1591-ben Bazelben és Londonban kiadott, névtelen hitvitázó beszéd szerzőségének kérdését.

A mű körültekintően felépített, jól strukturált, számos irodalmi hivatkozást felsorakoztató, roppant alapos munka; nem meglepő, hogy mind Johann Jacob Grynaeus Bazelben, mind Robert Dexter Londonban érdemesnek találta a kinyomtatásra. A bázeli kiadvány 1591 áprilisában került ki a nyomdából, ma hat példánya ismeretes, ezek közül egy található Magyarországon; a londoni kiadásból fennmaradt hét példányból szintén mindössze egy van hazánkban.²⁸ A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található, egyébként hibátlan bázeli kiadású példány lapjait kétoldalt olyannyira levágták, hogy a margókon lévő irodalmi hivatkozások sok helyütt olvashatatlanokká váltak.

A névtelenül megjelent műről Zoványi Jenő azt feltételezte, hogy Gallus Rhormann munkája.²⁹ Ő valóban élt az első kiadás városában, Bazelben, de csak 1591. május 15-én iratkozott be az ottani egyetemre, s már 1592 elején hazajött.³⁰ Kérdőjellel bár, de ugyancsak az ő szerzőségét feltételezve katalogizálta a londoni kiadást a Régi Magyar Könyvtár első pótfüzete 1990-ben.³¹ Baranyai Decsi János levele alapján azonban ez a feltételezés elesik, hiszen a mű Wittenbergből került Grynaeushoz, Rhormann pedig Strasbourgban tanult 1589-től 1591-ig. Amikor Bazelbe ment, éppen ő vitte magával Decsi János levelét Grynaeushoz, amelyben már a közelmúltban kinyomtatott kötetről emlékezik meg.

1980-ban Gömöri György elsőként hivatkozott Baranyai Decsi Grynaeushoz írt levelére a magyarországi szakirodalomban. A beszéd lehetséges szerzőjéről több feltételezést fogalmazott meg: „Decsi Czimor [...] megjegyzi, hogy a szöveg szerzője névtelen kíván maradni, s ő sem hiszi, hogy szükséges lenne a szerzőt megnevezni, minthogy az illető magasabb állást betöltő

²⁶ *Regvlarum ivris et sententiarvm centvriae sex. = Syntagma institvionum Ivris Imperialis ac Vngarici.* Claudiopoli 1593 (RMK II. 241; RMNY 719). 619–667. (A Régi Magyarországi Nyomtatványok I. kötete – nyilvánvalóan a cím alapján – tévesen *hatszáz* jogi és morális tartalmú mondást említ. Lásd *Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1600.* Bp. 1971. 612.)

²⁷ *Adagiorvm Graecolatinvngaricorvm Chiliades quinque.* Bartphae 1598 (RMNY 815). Faksimile kiadás: Baranyai Decsi János: *Adagiorvm* (Fontes ad Historiam Linguarum populorumque Uraliensium 5). Bp. 1978.

²⁸ Az Országos Széchényi Könyvtár nyilvántartása alapján. A bázeli kiadásból Magyarországon található egyetlen példányt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi, jelzete RM. III 256; a londoni kiadásból Magyarországon található egyetlen példány az Országos Széchényi Könyvtárban van, jelzete Apponyi 1886.

²⁹ Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* 3. javított és bővített kiadás. Bp. 1977. 512. *Rohrmann* (Rhormann) Gál címszó alatt. Lásd még Szabó András: *i.m.* 142. XXIII/3. jegyzet és 161.

³⁰ Szabó András: *i.m.* 160.

³¹ *Pótlás Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár III. kötetéhez.* 1. füzet. Bp. 1990. 245 (RMK III. P. 5515).

honfiktára. Vajon az Oratio szerzőjét az olyan Páduát járt humanisták között kell keresnünk, mint Forgács Mihály (vagy talán maga a kancellár, Kovacsóczy Farkas), vagy benne inkább Bánfi Farkas barátját vagy közeli ismerősét gyaníthatjuk?”³² Egy-két kritikai megjegyzést kell tennem Gömöri véleményével kapcsolatban. Egyrészt Forgács Mihály csak 1592-ben utazott Páduába, másrészt Gömöri tévesen értelmezte a levél egyik részletét, ennek alapján vélte azt, hogy a beszéd írója „magasabb állást” betöltő személy lett volna.

A szerző kilétéről Szabó András 1989-ben a következőket írta: „A magyar coetusban két olyan személy volt ekkor, aki írhatta, s akinek ajánlatos volt eltitkolni a szerzőségét: az egyik az erdélyi származású Krakkai Demeter, a másik maga Baranyai Decsi János. Mivel Krakkai maga is levelezésben állt Grynaeuusszal 1589 elején, amikor a beszéd keletkezhetett, s nem ő küldte a kéziratot, joggal feltételezhetjük, hogy ez is Baranyai Decsi műve – ezt persze még stilisztikai és tartalmi vizsgálattal is meg kellene erősíteni.”³³ Szabó András véleményéhez kapcsolódóan megjegyzem, hogy Forgács Mihály Grynaeushoz címzett legutolsó fennmaradt levele 1588. december 31-én, Krakkai Demeteré 1589. január 1-jén kelt. 1589-ben még kinyomtatták Forgács Mihály búcsúbeszédét és a hozzá írt köszöntő verseket, s feltehetően nem sokkal később Forgács és Krakkai együtt hazaindultak Magyarországra.³⁴

Két évvel előző publikációja után Gömöri György álláspontja módosult, és azt állítja, hogy a szerző Krakkai Demeter volt. Az orációról ezt írja: „...egy Janus Pannonius-idézetből tekintve egyáltalán nincs benne utalás Magyarországra vagy Erdélyre. Ez a tény arra utal, hogy névtelen szerzője valójában Krakkai Demeter volt, egy Forgách Mihály társaságában lévő erdélyi teológus, aki már Wittenbergben kiadott egy rövid munkát [...], és nem a nemesurak, Bánfi Ferenc vagy Forgách Mihály egyike vagy maga Baranyai Decsi. Szabó András gondolt erre a lehetőségre, azonban kizárta azt, mivel ha Krakkai szintén levelezett Grynaeuusszal, miért nem ő küldte el a tanulmányt közvetlenül. Másfelől viszont, ha valaki nem akarja, hogy bárki idegen megtudja: ő a szerzője ennek a metszően antikatolikus műnek, ésszerűnek tűnik, hogy Erdélybe történő visszatérése előtt a szöveget egy megfelelő külföldi kapcsolatokkal rendelkező magyar kollégájára bízta, remélve annak megjelentetését.”³⁵

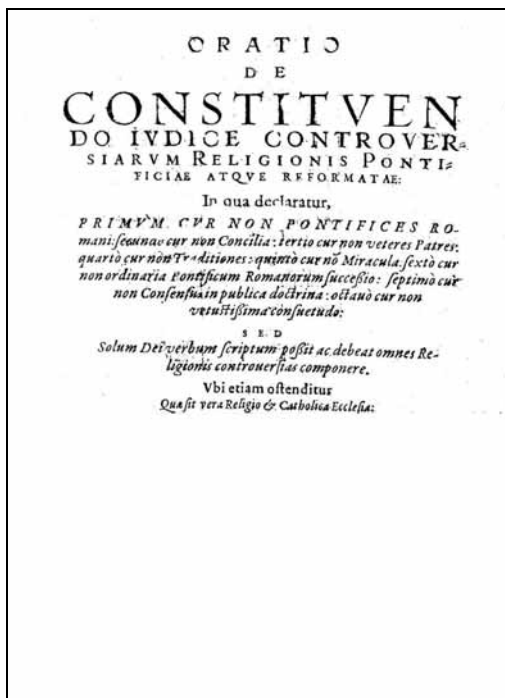
Figyelembe véve, hogy a beszéddel együtt a kinyomtatás céljából elküldött *Antithesis Christi et Antichristi* koncepciójában mennyire hasonlít a Bazelben és Londonban megjelent vitairathoz, nagyon valószínűnek látszik, hogy az oráció szerzője is maga Baranyai Decsi János. Anonimitásra törekvésének teljesen érthető indoka, hogy a felügyeletével megbízott Bánfi Ferenc apja, aki tanulmányait lehetővé tette, Losonci Bánfi Farkas, a jezsuitáktól nehezen megváltó erdélyi fejedelem, Báthori Zsigmond kancellárja volt. Ez éppen elég ok lehetett arra, hogy szerzőségét elhallgassa.

³² Gömöri György: *Magyar szerzők művei a XVI. század végi Angliában*. Magyar Könyvszemle 96(1980). 4. szám. 392.

³³ Szabó András: *i.m.* 142. XXIII/3. jegyzet.

³⁴ Szabó András: *i.m.* 87, 100, 155.

³⁵ Gömöri, György: *International Contacts of János Baranyai Decsi*. Acta Ethnographica Hungarica (vol. 45). 2000. No. 3–4. 314. Az idézett részlet eredeti angol szövege: „...apart from a quote from Janus Pannonius there is absolutely no reference in it to Hungary or Transylvania. This fact suggests that its anonymous author was indeed Demeter Krakkai, a Transylvanian theologian accompanying Mihály Forgách, who had already published in Wittenberg a short work [...], and not one of the rich noblemen of Ferenc Bánfi's or Mihály Forgách's ilk or Baranyai Decsi himself. András Szabó thought of this possibility, but then ruled it out, for Krakkai also corresponded with Grynaeus, so why did not he send him the treatise directly? On the other hand, if you did not want anyone foreign to know that you were the author of this trenchantly anti-Catholic treatise, it would make sense that only before your return to Transylvania would you entrust your text to a fellow-Hungarian with the right foreign contacts, hoping for eventual publication.”

Az *Oratio* 1591. évi bábai kiadásának címlapja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának példányáról

értelműen erre utal. Miért lenne nála másfél év után is a kézirat? Ha nem ő lenne a szerző, vajon adhatna-e szabad kezét Grynaeusnak az általa szükségesnek tartott stiláris, sőt tartalmi javításokra is? Baranyai Decsi elmondja levelében, hogy a mű címe tőle származik. Felkéri Grynaeust, azt is módosítsa saját belátása szerint, hogy a cím „magát az egész beszédet úgy ékesítse fel, hogy a legmegfelelőbb módon lásson napvilágot”. A nyomtatott változat rendkívül hosszú, szinte tartalomjegyzéknek is beillő címét összehasonlítva a törökök ellen buzdító beszéd címének terjengősségével, arra juthatunk, hogy Grynaeus valószínűleg nem változtatott a Baranyai Decsi által javasolt címen.

A szerző anonimitásával kapcsolatban Baranyai Decsi János ezt írja: „A saját nevét a szerző nem akarta megadni, és én sem gondoltam azt, hogy ez szükséges, több okból kifolyólag.” Ezek közül az okok közül azonban csak egyet említ meg, nevezetesen, hogy véleménye szerint a névtelenség által nagyobb súlya, nagyobb hatása lesz a műnek.

Bár a levélben kötelező szerénykedő formulákkal emlékezik meg a szerző szónoki képességéről, nem rejti véka alá, hogy a beszédben nemcsak erős hitbeli elkötelezettség, hanem „csak-

Egyébként további érvet jelent Baranyai Decsi János személye mellett, hogy fennmaradt egy Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemhez 1598-ban írt, szintén terjedelmes orációja, amely a török elleni háborúra buzdít.³⁶ Ez azt mutatja, hogy számára nem volt idegen egy alapvető fontosságú ideológiai kérdésben – legyen az akár vallási, akár politikai természetű – meggyőződésének lendületes, alapos, hivatkozásokkal alátámasztott, a tudományos értekezés és a szónoklat stíluselemeit ötvöző formában történő kifejtése. Egyébként éppen ez utóbbi beszéd szövege alapján volt lehetséges, hogy Baranyai Decsi Jánost egy névtelenül megjelent magyar nyelvű históriás ének szerzőjeként azonosítsam.³⁷ Megjegyzem még, hogy Toldy Ferenc okkal tételezte fel Baranyai Decsi más munkái alapján – anélkül, hogy a törökellenes harcra buzdító orációját ismerte volna –, hogy az a beszéd, amelyet Báthori Zsigmond 1598. április 10-én erdélyi fejedelemségéről történő lemondásakor elmondott, szintén „Baranyai Decsi tollából fakadt”.³⁸

A legdöntőbb érveket Baranyai Decsi szerzősége mellett Grynaeushoz írott levele szolgáltatja,³⁹ ebben számos momentum egy-

³⁶ Balázs Mihály–Monok István–Varga András: *Baranyai Decsi Jánosnak a török elleni háborúra buzdító beszéde 1598-ból.* = *Lymbus Művelődéstörténeti Tár.* II. Szeged 1990. 37–100. (Latin szöveg és magyar fordítás. Ford. Tar Ibolya.) Lásd Holler László: *Baranyai Decsi János törökök elleni harcra buzdító éneke 1597-ből.* *Magyar Könyvszemle* 117(2001). 1. szám. 101–112.

³⁷ Holler László: *i.m. uo.*

³⁸ *Baranyai Decsi János magyar históriája [1592–1598].* Közli Toldy Ferenc. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Második osztály: Írók. 17. kötet). Pest 1866. Bevezetés XXXIV.

³⁹ Szabó András: *i.m. XXIII. levél,* 52–54.

nem herculesi munka” és aprólékosság öltött testet, külön is említve a hivatkozások rendszerét. A mű létrehozására fordított erőfeszítések nagyságát leginkább természetesen maguk a szerzők ismerik. Ha viszont Baranyai Decsi szerzőként megnevezte volna magát, nemigen dicsérhette volna a munka erényeit Grynaeus előtt.

Mikor a kinyomtatást kéri Grynaeustól, ezt írja: „Méltóságod bízva rá egy arra méltó tipográfusra, aki azt, amennyire csak képes, annyira elegáns módon, a hivatkozásokat a lehető leggondosabban hozzá kapcsolva, mindezeket minél hamarabb nyomtassa ki.”

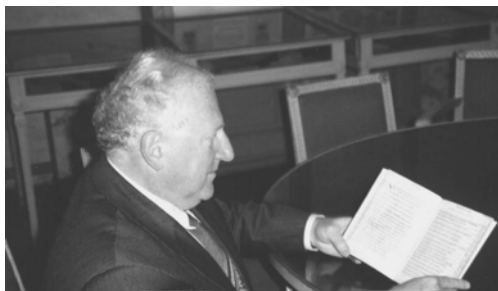
Majd következő levelében így ír a kinyomtatott műről: „Örömökre szolgált, hogy ilyen gyorsan és ilyen elegánsan sikerült napvilágra hozni, amit nem is reméltem. Néhány hibát elkövettek a szövegben, a margón lévő hivatkozásokat nem a szokásos módon helyezték el és az Antitézist nem csatolták hozzá. De mindezt az idő rövidsége könnyen magyarázza.”⁴⁰

Ezek a szavak, megjegyzések meggyőző erővel azt bizonyítják, hogy Baranyai Decsi teljesen magáénak érezte a művet. Ennek az a legkézenfekvőbb magyarázata, hogy valóban az ő saját művéről van szó.

Ha megvizsgáljuk a vitairat címlapja után álló hivatkozásjegyzéket, néhány olyan további észrevétel tehetünk, amelyek szintén alátámasztják Baranyai Decsi János szerzőségét. A felhasznált irodalom listája a Biblián kívül 120 tételt sorol fel; olyan nagy apparátus ez mind a klasszikus, mind a történeti irodalom területéről, amely csak a leggazdagabb könyvtárakban lehetett elérhető. S bár nem szükségszerű természetesen, hogy a vitairat készítője a hivatkozott szerzők és források mindegyikét teljes alaposítással ismerje, de az kétségtelen, hogy a mű írása óriási ismeretanyagot feltételez. Az nem meglepő, hogy a *Ius Civile* és a *Ius Canonicum* szerepel a hivatkozások között, de az egyházatyáktól kezdve a 16. századig bezárólag az egyházi és világi történetírás annyi jelentős szerzőjére történik hivatkozás, amely a történelemben rendkívül tájékozott író feltételez. Csak a jelentősebbeket említve, a hivatkozott szerzők között szerepel Origenes (184/85–253/54), Eusebius (≈260–≈339), Hieronymus (≈345–419/20), Rufinus (345–410), Orosius (≈390–418 után), Beda (672/73–≈735), Liutprandus (≈920–≈972), Sigibertus (≈1030–1112), Vincentius (1190–1200–1264), Antonius Florentinus (1389–1459), Flavius Blondus (1392–1463), Aeneas Sylvius (1405–1464) és Ioannes Aventinus (1477–1534). Érdekesként említem meg, hogy a hivatkozott szerzők között szerepel egy Philippus Decius is.

Arról, hogy a jog területén Baranyai Decsi alapos tájékozottsággal rendelkezett, a már 1592 elején elkészült⁴¹ és 1593 végén, Kolozsváron megjelentetett *Syntagma*⁴² ad teljes tanúbizonyságot. Történeti tájékozottságáról, a történetírásról vallott nézeteiről és saját történetírói munkájáról szintén számos adattal rendelkezünk.⁴³

Az oráció 1591. évi bázeli és Baranyai Decsi *Hodoeporicon*jának, illetve az ahhoz csatolt *Antithesis*ének 1587. évi wittenbergi kiadása tipográfiai szempontból is több hasonlóságot mu-

A tanulmány szerzője Baranyai Decsi útleírásának unikum példányával

⁴⁰ Szabó András: *i.m.* XXIV. levél, 54–55.

⁴¹ Szabó András: *i.m.* XXVI. levél, 57.

⁴² *Syntagma institutionum Jvris Imperialis ac Vngarici*. Claudiopoli 1593 (RMK II. 241, RMNY 719).

⁴³ Holler László: „*Feljegyzések az erdélyi magyar történelemről*” *Baranyai Decsi János történeti művének keletkezési idejéről és kéziratáról*. Magyar Könyvszemle 117(2001). 3. szám. 273–300, valamint Holler László: *Baranyai Decsi János, a történetíró*. Erdélyi Múzeum LXIII(2001). 3–4. füzet. 3–7. és *Baranyai Decsi Csímore János emlékezete*. = Erdélyi Tudományos Füzetek 235. Kolozsvár 2001. 3–7.

tat, ami feltehetően a kéziratok hasonló szerkezetére vezethető vissza. Ilyen például a margón található hivatkozások formája vagy a kronológiai tárgyalást jól szemléltető, a lapszámon elhelyezett évszámok rendszere is.

Csatlakozva Szabó András álláspontjához és elvetve Gömöri György véleményét, konklúzióm tehát az, hogy az *Oratio* Baranyai Decsi műve. Azt feltételezem, hogy Decsi az *Antithesis*szel együtt már 1587-ben hozott magával egy vázlatot: ennek kidolgozott változata hangzott el Wittenbergben 1589-ben, további tartalmi kiegészítéssel és további hivatkozások bedolgozásával ez nyerte el az 1591-ben megjelent műben realizálódott végleges formát.

Szívszorító érzés közölni az olvasóval, hogy a 4. függelékben olvasható szöveg Tóth Istvánnak, a neves marosvásárhelyi műfordítónak legutolsó munkája. A vers latin szövegét 2001. július 27-én küldtem el részére, és augusztus 8-án kelt levelében már mellékelte is a fordítást. Néhány nappal később súlyos bénulás érte és 2001. szeptember 16-án hajnalban elhunyt.

Tóth Istvánnak 2001-ben két műfordítás-kötete is megjelent Magyarországon: a magyarországi latin nyelvű egyházi és a humanista világi költészet legjelentősebb alkotásaiból általa válogatott művek fordításai.⁴⁴ Mindkettőben található költemény Baranyai Decsi Jánostól is. 2001. május 15-én, a Baranyai Decsi halálának 400. évfordulója alkalmából Marosvásárhelyen rendezett tudományos konferencián a polihisztor költészetéről ő tartott előadást.⁴⁵ Tóth István tanulmánya a magyar irodalomtörténet első publikációja, amely Baranyai Decsi ránk maradt latin nyelvű költői műveit a humanista költészet tágabb panorámájában helyezi el.

Emlékének kívánok adózni azzal, hogy dolgozatomat a *humanista* Baranyai Decsi János *Syntagmájának* a Teleki Tékában őrzött példányában, a szerző arcképe után olvasható latin költeménnyel zárom, hozzácsatolva a költeménynek a négy évszázaddal később élt *humanista* Tóth István által készített műfordítását, megismételve ezzel a Tóth István említett tanulmányának végén idézett verset.⁴⁶ Mert bár nem tekinthető teljesen bizonyosnak, hogy a vers Baranyai Decsi műve, ezeket a sorokat joggal tekinthetjük nemcsak a polihisztor Baranyai Decsi János, hanem a műfordító Tóth István *ars poeticájának* is.

Fide DEO : diffide tibi : fac quae tua : castas
 Funde preces : paucis utere : magna fuge.
 Multa audi : dic pauca ; tace abdita : disce minori
 Parcere : maiori ceder : ferre parem.
 Tolle moras : mirare nihil : contemne superbos :
 Fer mala : disce DEO viuere : disce mori.

Bízz csak Uradban, sose magadban; tedd, ami vár rád;
 Mondj sok imát; keveset kívánj, nagyra ne törj.
 Hallj sokat, ám keveset szólj, hallgass titkon; a gyengét
 Óvd, az erősnek eressz, törd az egyenlőt el.
 Háríts el akadályt; ne csodálkozz; vesd meg a gőgöst;
 Törd bajod; Istennek élj, és halni tanulj.

⁴⁴ *Szívvél, szóval, tiszta ésszel. Himnuszok, zsolozsmák, intelmek és könyörgések latin nyelvű költészetünkből.* Válogatta és fordította Tóth István. Szent István Társulat kiadása. Bp. 2001; Tóth István: *A gyulafehérvári humanista költészet antológiája.* „Költők virágoskertje”. Accordia Kiadó, Bp. 2001.

⁴⁵ Tóth István: *Decsi Csímor János, a humanista költő.* Erdélyi Múzeum LXIII(2001). 3–4. füzet. 32–34. és *Baranyai Decsi Csímor János emlékezete.* = Erdélyi Tudományos Füzetek 235. Kvár 2001. 32–34.

⁴⁶ Lásd még Tóth István: *A gyulafehérvári humanista költészet antológiája.* „Költők virágoskertje”. Bp. 2001. 146–147.

1. függelék

ANTI *THEISIS*
CHRISTI ET *ANTICHRISTI*

Io. 14 Io. 10	Nemo Patrem nouit, nisi Filius, & quibus ipse Ostia coelorum peracerba morte reclusit.	Nemo potest vnquam prece compellare Tonantem, Si sua defuncti coniungere vota recusent.	Con. Tr sess. 9.
Io. 8	Lux ego sum mundi, tenebras qui discuto cunctas.	Quanto Sol Luna, tanto Papa Caesare maior:	Cap sol de ma &
I. 10.	Sum caput & sponsus, lacerati & Pastor ouilis.	Sum Sponsusq; caputq; sacrarum ouiumq; magister.	C. quo de Imp
Esa. 53	Solus ego vetiti semper sum criminis expers.	Error abest á me, sum cuncti criminis expers.	Eras. im. pa. 663
I Io. 1	Ipse ego sanctorum purgo velut agna reatus.	Ast benedicta lauat defectus vnda piorum,	Con. Trid sess. 25.
Matt. 28	Sumite cuncti homines saluantis pocla cruoris.	Praesbyter hinc solúm bibat, hinc procul este prophani.	Con. Trid sess. 13.
Matt. 15	Non quod in os intrat, sed pectora praua prophanant.	Sexto quoq; die caro foedat, sunt bona corda.	sess. 6.
Exod. 20	Non macules casti sanctissima foedera lecti.	Si non castus eris, fac saltem cautus vt esto.	Io. Dell.
Ex. 20	Non cupias proprio frater quod possidet aere.	Labe caret, fratris qui res desiderat ipsas.	sess. 6.
Io. 3. 8.	Qui mea verba tenet, mortem non sentiet ipsam.	Sidera nemo petet, sacro nisi purus ab igne.	sess. 4.
Matt. 16	Me super hanc petram sacratos extruo coetus.	Non super hanc Petram, sed Petrum Pontificesq;.	And.
Io. 10	Omnis ouis sequitur proprij mea verba Magistri.	Cuncta colens praecepta papae saluabitur ille.	sess. 9.
Luc 17	Omnia si facitis, vani nos, dicite, serui.	Omnia si facitis coelestia regna petetis.	sess. 6.
Io. 16	Quis vestrum merito me iustum crimine damnet.	Nemo mei facti caussam cognoscere debet.	Ca. s: P def. 4.
Matt. 11	Approperate ad me quos grandia pondera torquent.	Approperate precor Romam, qui ducitis aurum.	De. & d...
Io. 5	Credite, sum verum vero de numine numen.	Semiuir ipse vocor (non purus) semideusq;	Eras. An... pag. 66...
Rom 3	Sola fides, nec opus mortales iustificabit.	Nulla fides sed opus mortales iustificabit.	sess. 4.
Matt. 28	Ite, sonate Dei vocem, pia lumina mundi	Ite sonate meas missas praeceptaq; nostra.	sess. 4.
Matt. 5	Felix, qui nostro pro nomine plurima perfert.	Infelix est is, quem multa pericula vexant.	(Vid. Acta Mar)
Matt. 19	Diuitibus labor est celsos conscendere coelos.	Diuitibus facile est celsos conscendere coelos.	aec. de Ind.
O. 2	Officijs magé delector, quam sanguine taurum.	Missa magis grata est, pietas quám vera tonanti,	ses. 3can 11

Matt. 6	Ipsa brevis penetrat celsos oratio coelos.	Longa magis penetrat nitidos oratio coelos.	(Can. hor orandi)
Rom. 1	Qui verbo vitae credit, saluabitur ille.	Quisquis Pontifici credit, saluabitur ille.	Sylu.
Matt. 5	Non possunt solui summi monimenta Tonantis.	Papa potest fidei sacrae procudere dogma.	(Er. An. pag. 663)
Matt. 23	Rector ego coetus sancti vocor atq magister.	Figere scripta Dei semperq refigere possum.	Ibidem
Matt. 28	En ego vobiscum sum sancto Flamine semper.	Astra tenet Christus, terrae me scepra decorent.	ses. 6 cap 12
Luc. 12	Pelle procul dubium tu turba pusilla timorem.	Semper habe dubium tu plurima turba timorem.	Dubit. sem.
Matt. 10	Discipuli, moneo, magnas ne quaerite gazas.	Dantes Roma colas, non dantibus ostia claudas.	Hil. in tem
Matt. 10	Tolle crucem nostram tu me quicunq sequeris.	Tolle meum signum, praeceptaq sacra negato.	Apoc.
Matt. 5	Foelix est, puro qui pectore praeditus extat.	Felix & mundus, qui viuit coniugis expers.	sess 7
Matt. 26	Perdetur gladio, gladium qui diligit ipsum.	Ense potens gemino papa sum Dominus Dominorum.	Petrar.
Iob. 19	Omnia clauduntur scriptis praecepta salutis.	Cereus est natus summi scriptura tonantis.	Coi. cens.
Matt. 28	Turba beatorum subeat baptismatis vsum.	Tinnula nola etiam subeat baptismatis vsum.	Max. Im.
Aug.	Sacramenta duo sint tantum signaq verbi.	Sacramenta duo non sint, sed symbola septem.	sess. 6.14
Paulich.	Publica vulgari resonent mysteria lingua.	Publica romano resonent praecepta boatu.	sess. 6.
Matt. 10	Concilijs tradet vos impia turba malignis.	Concilijs vestris pastores tradite fidos.	Vide Hus.& Hier. & acta Marty

2. függelék

ANTI *TÉZIS*
KRISZTUSÉ ÉS *AZ ANTIKRISZTUSÉ*

Senki sem ismeri az Atyát, hacsak a Fiú nem, és azok, akik számára Ő a mennyek kapuit keserves halálával feltárta.	Senki sem kényszerítheti soha könyörgéssel a Mennydörgőt, ha a halottak vonakodnak imádságaikat egyesíteni.
„Én vagyok e világnak ama világossága”, aki minden sötétséget megszüntet.	A Pápa annyival nagyobb a Császárnál, mint amennyivel a Nap a Holdnál.
Én vagyok a Fej és a Jegyes, és a lerombolt juhakol pásztora.	Én vagyok a Jegyes, a fő és a szent bárányok mestere.
Egyedül én vagyok az, aki a tiltott bűnben soha nem részes.	Hiba nincs bennem, minden bűntől mentes vagyok.
Én magam, mint fiatal bárány, megtisztítom a szentek bűneit.	De a szentelt víz lemossa a kegyesek hibáit.
Minden emberek, vegyétek a megváltó vér kelyhét.	Ebből egyedül a pap igyék, ettől távol legyetek, megszenyvednek.
„Nem [az] fertézteti meg az embert, ami a száján megyen bé, hanem a romlott benső/a rossz szív.”	A húst a hatodik napon is tekintsek beszenyvedtetnek, [akkor] tiszta a szívük.
Ne szennyezd be a[z erkölcsileg] tiszta ágy szent szerződését/törvényét.	Ha nem vagy tiszta, legalább figyelj arra, hogy az légy.
Ne kívánd azt, amit a felebarát saját vagyónaként birtokol.	Nincs gyalázat azon, aki felebarátjának dolgait kívánja.
„Valaki az én beszédemet megtartandja, soha halált nem lát.”	A csillagokba senki ne törekedjék, hacsak meg nem tisztította a szent tűz [a purgatórium].
[„Te Péter vagy, és] én ezen a kősziklán építem fel az én Anyaszentegyházamat.”	Nem ezen a kősziklán, hanem Péteren és a pápákon.
„és a juhok ötet [saját mesterük szavát] követik.”	Aki a pápa minden előírását tiszteletben tartja, megváltatik.
[„Ezenképpen ti is], ha mindazokat megcselekedenditek is, [amelyek néktek parancsoltattak,] ezt mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk...”	Ha mindent megtesztek, eléritek a mennyeknek országát.
Közületek ki vádolhatna jogosan bűnnel engem, az igazat?	Senki sem ismerheti meg tettemnek okát.
„Jöjjetek énhozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelttetek...”	Kérlek, siessetek Rómába mindnyájan, akik aranyat hoztok magatokkal.
Higgyétek el, valóságos Isten vagyok a valóságos Istentől.	Azt mondják, félig ember vagyok, félig isten.
„...az ember megigazul hit által a törvénynek cselekedete nélkül.”	A hit egyáltalán nem, hanem csakis a cselekedet teszi igazzá a halandókat.
Menjetek, világ kegyes világosságai, hallassátok Isten hangját.	Menjetek, mondjátok az én miséimet és az én tanításaimat.
Boldog, aki a mi nevünkért több [rossz] dolgot elszenved.	Boldogtalan az, akit sok veszély gyötör.
„...a gazdag nehezen megyen bé mennyországba.”	Könnyű a gazdagoknak feljutni a magas mennyekbe.

Inkább gyönyörködöm a kötelességteljesítésben, mint a[z áldozati] bikák vérében.	A mise kedvesebb a mennydörgőnek, mint az igaz kegyesség
A rövid ima is behatol a magas mennyekbe.	A hosszú imádság inkább bejut a fénylő egekbe.
Aki hisz az élet Igéjében, megmentetik az.	Megváltatik mindenki, aki csak hisz a Pápának.
A legfőbb Mennydörgő figyelmeztetései nem szüntethetők meg.	A Pápa kialakíthatja a szent hit dogmáját.
A szent összejövétel irányítójának és mesterének hívatom.	Én formálhatom és mindig újraformálhatom Isten írásait.
„És ímé én tiveletek vagyok minden napon” szent Papként.	A csillagokat Krisztus uralja, a föld jogarai engem díszítsenek.
„Ne félj, kicsiny sereg...”, se ne kételkedj.	Mindig kételkedj, nagy csapat, és félj.
Tanítványok, figyelmeztetek titeket: „Ne szerezzetek [sok] aranyat...”	Tiszteld, Róma, az adományozókat, akik pedig nem adnak, azok előtt csukd be a kapukat.
Vedd fel a mi keresztünket, te, bárki vagy is, aki engem követsz.	Vedd fel az én jelvényeimet, a többi szentséget tagadd meg.
„Boldogok, akiknek szívek tiszta...”	Boldog és tiszta, aki házastárs nélkül él.
„...valakik fegyvert fognak, fegyverrel kell veszniek.”	A dupla kard hatalmában lévén, én, a Pápa, vagyok az Urak Ura.
Az üdvözülés minden szabályát tartalmazzák az írások.	Viaszgyertyává vált a legfőbb mennydörgő írása.
Az üdvözültek csoportja vesse magát alá a megkeresztelés eljárásának.	A csörgő csengettyű is vesse alá magát a keresztség eljárásának.
Csak két szentség van, és [=azazhog] az igének két jele.	Nincs két szentség, hanem hét szimbólum van.
A nyilvános, közönséges nyelv által visszhangozzanak a misztériumok.	A római zsvajj által visszhangozzanak a nyilvános tanítások.
Az istentelen tömeg el fog árulni benneteket gonosz tanácsai által.	Pásztorok, tanácsaitokkal eláruljátok a híveket.

3. függelék

[Johannes Deczius:]

SIMILITVDO PHARISAEORVM & IESUITARUM

Math. 23.

Imponunt populo variarum pondera legum,
 Quae nolunt digitis vel tetigisse suis.
 Omnia sic faciunt, cunctis spectentur vt ipsa,
 Dum pileos quadrant, dum nigra cuncta gerunt.
 Semper amant primos cubitus primasque cathedras,
 Et Patrum dici nomine semper amant.
 Ostia coelorum claudunt neque sydera scandunt,
 Diripiunt viduas longa precando domos,
 Per mare, per terras fugiunt, per faxa, per ignes,
 Vt mergant homines sub Phlegetontis aquas
 Iurandi culpam sub certa lege relaxant,
 Sed vinum decimant advigilante fide.
 Excolant culicem comedentes ore camelos.
 Emundant calices, sed mala corda gerunt,
 Sunt similes tumbis: nam sancti pene videntur,
 Sed patrant falsi plurima stupra Patres.
 Multa beatorum monstrantes offa virorum
 Excruciant veros vique doloque pios.
 Fusus vt Ausonios ab Abelis sanguine sanguis
 Carnifices mergat sub Phlegetontis aquas.
 Mille Deos ipsi, nec solum numen adorant,
 Et fabricant inanibus lignea spectra suis.
 Crimina pro nummis concedunt, astraque vendunt,
 Serui seruorum nomine, re Domini.

4. függelék

[Decsi János:]

A FARIZEUSOK ÉS A JEZSUITÁK HASONLATOSSÁGÁRÓL

(Máté, 23)

Népüket a törvény súlyával mind nehezítik,
 Amihez érni kezük egy ujjal sem akar.
 Mindent úgy cselekednek, hogy mindenki figyelje;
 Négyszögű a fővegük, s mindenük éji sötét.
 A puha pamlagot, első helyet sose vetik meg,
 S ha atya címével illetik nevüket.
 Elzárják az egek kapuját, s a mennybe se hágnak,
 „Megtért” özvegyeink házát ők szedik el.
 Egyre loholnak a földön víz, kő s láng közepette,
 A Phlegeton folyamán hordva a népet alá.
 Esküszegésükön enyhítenek törvényeik által,
 Ámde a bordézmát megszigorítja hitük.
 Szavuk a szúnyogot átváltoztatja tevévé,
 Kelyhük tiszta lehet, s szívükben gonosz él.
 Sárra hasonlítanak, s nem tűnik szentnek a képük;
 Hamis atyákként több bűnben részesek ők.
 Folyton a szentek ereklyéit mutogatva, cselekkel
 Gyötrik erőszakosan a kegyes igazakat,
 Hogy rejthessenek ábeli vért a római gyilkos
 Vérbe s a tűzfolyamú Phlegeton árja közé.
 Nem csak egy istenben hisznek, vagy százat imádnak,
 És róluk faragott képet gyárt a kezük.
 Pénzért oldozzák fel a bűnt, s a mennyet eladják,
 Szolgai szolgálókként, isteni tény ürügyén.

Tóth István fordítása

János Baranyai Decsi's Unknown „Antithesis” and his Poem Against the Jesuits from 1587. This study brings to light János Baranyai Decsi's „Antithesis”, a piece of the religious polemic literature in favour of the Reform Church against Catholicism, a work believed to be lost; moreover his until now unknown poem against the Jesuits. The author of this study has found both Latin works in May 2001, in the Teleki Library at Marosvásárhely, lecturing there on the 400th anniversary of János Baranyai Decsi's death. (See: *Holler László: Baranyai Decsi János, a történetírő. Erdélyi Múzeum LXIII. 2001. 3-7.*) They were found in the only surviving copy of the printed description of Baranyai Decsi's journey from Transylvania to Wittenberg taken in 1587: *Johannes Cz. Deczi: Hodoeporicon itineris Transylvanici, Moldavici, Rvssici, Cassvbii, Masovici, Prvssici, Borussici, Pomerani, Marchici & Saxonici, exantlati 1587. Wittebergae, M.D.LXXXVII. (RMK III. 764).*

By means of these discoveries the long-debated question of the authorship of an anonym religious polemic work published in Latin in Basel in 1591 and in the same year in English in London now can be decided. These publications are the following: „*Oratio De constituendo iudice controversiarum religionis Pontificiae atque Reformatae... Basileae, 1591.*” (RMK III. 810) and „*The Trial of Truth, or A Treatise Wherein is declared who should be Iudge between the Reformed Churches and the Romish... London, 1591*” (RMK III. P. 5515). From now on this long *oratio* should be considered as János Baranyai Decsi's work with certainty.

The author publishes the text and the facsimile of the poem's Hungarian translation by Mr. István Tóth, a well known translator of Latin poetry in Hungary and Transylvania. This translation work was Mr. Tóth's last one just a few days before his death in 2001. That's why the author dedicates his paper to Mr. István Tóth's memory.